

O tolmačenju in tolmačih

Pogosto je slišati, da je tolmačenje staro kot človeštvo in verjetno eden od najstarejših poklicev. Brž ko so starodavna plemena začela osvajati sosednja plemena ali trgovati z njimi, se je pojavila potreba po tolmačih. To trditev lahko dopolnimo s protislovno trditvijo, da je tolmačenje tudi eden mlajših poklicev, kajti konferenčno tolmačenje, kot ga poznamo danes, se je uveljavilo šele proti koncu 19. in na začetku 20. stoletja (Longley 1968), ko se je z vzponom politične moči Velike Britanije angleščina postavila ob bok francoščini kot svetovnemu diplomatskemu jeziku. Konsekutivno tolmačenje v oba jezika naj bi prvič potekalo na kongresu v Berlinu leta 1878 in se utrdilo na mirovni konferenci v Parizu leta 1919. Angleščina in francoščina sta postala uradna jezika v mednarodnih institucijah (Društvo narodov, Stalno mednarodno sodišče v Haagu, Mednarodna organizacija dela ILO), nastalih na podlagi versajske pogodbe po prvi svetovni vojni. V letih 1925-1926 se je začelo poskusno simultano tolmačenje na podlagi novih tehnoloških dognanj. Konferenca ILO junija 1928 je ključna za nadaljnji razvoj simultane tolmačenja, ki se je dokončno utrdilo na nürnberških procesih proti vojnim zločincem po drugi svetovni vojni (Markič 2013). Z resolucijo 152 II 1947. leta je bilo odločeno, da bo simultano tolmačenje ena od stalnih služb v OZN.

Slovenska beseda tolmač (tolmačka, tolmačiti, raztolmačiti) po Snoju (1997) izhaja iz slovanske oblike *tblmačb, prevzete iz turških jezikov (dilmaç, tilmaç »tolmač«). V slovenščini beseda *interpret* ni sopomenka besede tolmač v pomenu ustni prevajalec, kot npr. v angleščini (*interpreter*), francoščini (*interprète*), španščini ali portugalščini (*intérprete*). Po [SSKJ](#) (2014) je interpret »1. kdor dela, povzroča, da se dojame, spozna pomen, vsebina česa; razlagalec, tolmač [...], 2. kdor umetniško poustvarja [...]«. *Tolmač* je dokaj nov izraz za poklic »ustnega prevajalca«. Starejša je besedna zveza *sodni tolmač*, ki se večinoma ne nanaša na ustnega prevajalca, ampak na pisnega sodnega prevajalca, ta pa se pogosto znajde v vlogi sodnega tolmača, prevajalca ustnih vsebin v okviru sodnih in upravnih postopkov (Markič 2013:7).

Definicija tolmačenja in tolmačev, prikazana na strani Mednarodnega združenja konferenčnih tolmačev [AIIC](#), je precej skopa: »*Interpreters work with spoken words in a particular context, conveying a message from one language to another, while translation deals with written texts.*«¹ Poudarja očitno razliko med tolmačenjem in prevajanjem, in sicer da je tolmačenje ustno, kar pomeni, da se loči od pisnega prevajanja tudi po jezikovni normi, in da ima prozodija pri tolmačenju pomembno vlogo. Komunikacija je pri tolmačenju takojšnja zaradi medsebojne interakcije med govorcem, tolmačem in poslušalci, kar se ne dogaja pri prevajanju. Tudi časovni okvir je drugačen. Tolmači se morajo pripraviti vnaprej, saj se med samim tolmačenjem morajo zanesti le na svoje znanje in sposobnosti. Prevajalci pa imajo na razpolago nekaj več časa za vsebinsko in terminološko pripravo, dokumentiranje, raziskovanje. Ena bistvenjših razlik je, da zaradi časovnega pritiska tolmači delajo pod večjim kognitivnim stresom kot prevajalci. Gile (1995: 3) meni, da ob upoštevanju navedenih razlik, ravni ter pogojev dela prevajalci in tolmači opravljajo enako sporočanje dejavnost, in sicer izražajo v enem jeziku, kar je bilo povedano v drugem. Pri obeh dejavnostih ne gre le za jezikovni vidik oz. za prenašanje besed iz enega jezika v drugega, temveč za prenos sporočila, za posredovanje med različnimi govorcami in kulturami z vsemi družbenokulturnimi značilnostmi. Ko se je Slovenija pripravljala na vstop v Evropsko unijo, je na obisku v Ljubljani Marco Benedetti, nekoč konferenčni tolmač in vodja Generalnega direktorata za tolmačenje pri EU, provokativno dejal, da tolmačenje nima nobene zveze z jezikom. S tem je imel v mislih, da je jezik orodje, ki ga morajo kandidati za bodoče tolmače popolnoma obvladati, in da šole za tolmačenje niso jezikovne šole, ampak usposablajo tolmače na področju tehnik in strategij tolmačenja in medjezikovnega ter medkulturnega povezovanja.

Tolmačenje lahko razumemo kot širši pojem za različne vrste ustnega prevajanja in ga opredelimo glede na namen, naročnike in ciljne uporabnike na konferenčno in nekonferenčno, glede na obliko pa na simultano, konsekutivno in šepetano tolmačenje. Specifično je tudi tolmačenje oz. prevajanje na pogled (*sight translation, traduction a*

¹ Tolmači delajo z govornimi besedami v določenem kontekstu in prenašajo sporočilo iz enega jezika v drugega, medtem ko se prevajalci ukvarjajo s pisnimi besedili.

vue), ko mora tolmač ustno prevesti pisno besedilo. V novejšem času se z razvojem sodobnih tehnologij pojavljajo nove oblike tolmačenja, kot so strojno tolmačenje, tolmačenje na daljavo, video- in teletolmačenja, kar zahteva nove pristope in drugačne pogoje dela.

Konferenčno tolmačenje poteka simultano, konsekutivno ali šepetano v konferenčnem okolju, kjer se na najvišji ravni in v formalnih okoliščinah odvijajo mednarodna srečanja, kongresi, konference, posvetovanja, predavanja. Lahko je organizirano za veliko število udeležencev, lahko pa poteka v manjšem krogu ljudi (delovne skupine, delavnice, bilateralna srečanja). Konferenčni tolmač mora obvladati vrsto kompleksnih konceptov z raznih področij človekovega znanja in védenja (politika, diplomacija, razne veje znanosti in tehnologije, kultura, medicina, umetnost ...) in sporočilo prenesti v celoti na enako visoki formalni in konceptualni ravni, kot je bil izvorni govor z vsemi pomenskimi in čustvenimi odtenki. Na nek način se prelevi v govorca, ki ga tolmači (govori v prvi osebi ednine in v spolu govorca) (Jones 1998: 5).

Simultano konferenčno tolmačenje je simultano oz. sočasno le v smislu, da je glas govornika sočasen z glasom tolmača. Tolmač v zvočno izolirani kabini praviloma s pogledom na govorca in dvorano po slušalkah posluša govor v enem od svojih delovnih jezikov in ga z manjšim zamikom tolmači v mikrofon v svoj aktivni jezik (jezik A, ki je večinoma materni jezik, ali jezik B, prvi aktivni jezik, za kar se uporablja francoski izraz *retour*). Tolmači delajo vsaj z dvema jezikoma, večinoma pa s tremi ali več (Markič 2009). Praviloma tolmačijo neposredno iz enega jezika v svoj aktivni jezik, če pa to ni mogoče, tolmačenje poteka prek veznega jezika (angleško *relay*), na primer iz estonščine v nemščino in iz nemščine v slovenščino (če gre za tolmačenje v slovenski kabini). Simultano tolmačenje je izredno kompleksna kognitivna dejavnost, od tolmača zahteva več napora (Gile 1995: 190), na primer sočasno poslušanje, analiziranje in razumevanje besedila, aktiviranje kratkoročnega spomina ter posredovanje izvirnega govora v ciljni jezik. Zato tolmač ni v kabini nikoli sam, ampak se s kolegom ali kolegi izmenjujejo na od 20 do 30 minut.

Pri konsekutivnem tolmačenju je tolmač v prostoru, kjer poteka srečanje, in tolmači zaporedoma (aktivno posluša govor ali del govora v izhodiščnem jeziku, si pri tem zapisuje in šele nato posreduje govor ali del govora v ciljnem jeziku). Šepetano tolmačenje ali *chuchotage* (»šušotaža«, vrsta simultanega tolmačenja brez kabine) se občasno uporablja, kadar v dvorani ni opreme za simultano tolmačenje in ena ali dve osebi potrebujeta tolmača, preostali udeleženci pa jezike, v katerih poteka pogovor, razumejo. Če gre za krajše tolmačenje, manjše število ljudi in tolmačenje v hrupnem okolju (zunaj na terenu ali v industrijskih obratih), se lahko uporabi tudi prenosni sistem za tolmačenje (imenovan *bidule*), ki tolmaču in poslušalcem olajša komunikacijo. V tem primeru ne gre za konsekutivno tolmačenje, ampak tudi za simultano tolmačenje brez kabine (AIIC). Specifično je tudi tolmačenje v vojnah in oboroženih spopadih (npr. med zadnjimi vojnami na Balkanu, med spopadi v Iraku, Afganistanu, Siriji ...), ki je tvegano početje, saj tolmač spremlja novinarje, mirovne pogajalce, predstavnike nevladnih organizacij, ki se pogosto podajajo na najbolj nemirna območja, zgodi se tudi, da svoje delo plača z življenjem.

Dialoško ali povezovalno tolmačenje (prevod izraza *liaison interpreting*) lahko pojmuje kot splošen pojem za nekonferenčno oz. skupnostno tolmačenje. Gre za tolmačenje v določenem institucionalnem kontekstu: tolmačenje na upravnih enotah, uradih, policiji, v azilnih domovih, bolnišnicah, zdravniških ordinacijah, šolah; sodno tolmačenje; poslovno tolmačenje; znakovno tolmačenje. Od konferenčnega se skupnostno tolmačenje razlikuje po tem, da je najpogosteje konsekutivno (čeprav se uvaja tudi simultano tolmačenje, predvsem na sodiščih v nekaterih državah), je dvosmerno (tolmač tolmači v oba jezika), tolmačeno besedilo je krajše, običajno poteka brez zapisovanja in udeleženci večinoma niso v enakih govornih položajih (pogosto je ena stran v podrejenem položaju glede na drugo). Skupnostno tolmačenje je družbeno zelo koristna in dinamična dejavnost, ki se glede na potrebe v družbi hitro spreminja.

Literatura

[AIIC](#), *Association Internationale des Interprètes de Conférence*.

GILE, D., 1995: *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

GORJANC, Vojko (ur.), 2013: [Slovensko tolmačeslovje](#). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

- JONES, R., 1998: *Conference Interpreting Explained*. Manchester: St. Jerome.
- LJESKOVAC, Nevenka, MARKIČ, Jasmina, 2011: *Konferenčna terminologija*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- LONGLEY, P., 1968: *Conference Interpreting*. London: Pitman.
- MAČEK, Amalija, 2014: Tolmačenje v evropski uniji: slovenske izkušnje deset let pozneje. *Teorija in praksa* let. 51, 4/2014. 654–669.
- MAČEK, Amalija, BIFFIO ZORKO, Helena, 2015: *Osnove konferenčnega konsekutivnega tolmačenja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- MARKIČ, Jasmina, 2009: Vloga tolmačenja v sodobnem svetu. Marko Stabej (ur.): [Infrastruktura slovenščine in slovenistike](#). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 239–244.
- MARKIČ, Jasmina, 2013: O tolmačenju in tolmačeslovju. Vojko Gorjanc (ur.): [Slovensko tolmačeslovje](#). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 6–19.
- MIKKELSON, H., 1996: Community Interpreting. An emerging profession. *Interpreting*. Vol I (1). 125–129.
- SCHLESINGER, M., PÖCHHACKER, F., 2002: *The interpreting studies reader*. London: Routledge.
- SNOJ, Marko 1997: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- [SSKJ](#), Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2014. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- TRYUK, M. 2004: *L'interprétation communautaire. Des normes et des rôles dans l'interprétation*. Varšava: Wydawnictwo Tepis.
- VEBER, Jana (ur.), 2013: *Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije: 40 let: jubilejni zbornik*. Ljubljana: Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije.
- [ZKTS](#), *Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije*.